

Prilozi za politički životopis Ive Franka i evoluciju pravaštva*

STJEPAN MATKOVIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Članak predstavlja političku karijeru Ive Franka u sklopu suvremene hrvatske političke povijesti. Na temelju istraživanja arhivskoga gradiva i relevantne literature propituju se razne etape Frankove djelatnosti u sklopu pravaške ideologije. Autor želi pridonijeti objašnjenju preobražaja pravaštva nakon propasti Austro-Ugarske Monarhije i to onog dijela koji se okrenuo političkoj akciji u inozemstvu.

Ključne riječi: Stranka prava, Austro-Ugarska Monarhija, Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, politička emigracija

Obitelj Frank odigrala je zapaženu ulogu u hrvatskoj povijesti druge polovice 19. stoljeća i prve polovice 20. stoljeća. Za simpatizere je imala kulturni status, a protivnici su je prezirali do krajnosti. Rijetko je koja obitelj ulagala toliko energije i strasti u političku borbu, a da pri tome njezini članovi nisu doživjeli gotovo nikakvu zadovoljštinu, dapače postali su u većem dijelu literature negativnim simbolom i uvriježenim znakom za političku destruktivnost. Pojam "frankovci" standardno je obilježavao "ekstremističku" i "reakcionarnu" struju hrvatske politike, a nije se ustezalo i od najgore ocjene o "izdajnicima" u službi tuđinaca. Često se spominjalo i strano porijeklo Frankovih kao izvorište njihova "nerazumijevanja" domaćih prilika, osobito hrvatsko-srpskih odnosa. Dugotrajnost takvih predodžbi imala je oslonac isključivo u političkim prilikama. Jednostavno rečeno, dosljedna, neprikrivena i ustrajna borba Frankove obitelji i njezinih sljedbenika protiv državnog saveza sa Srbijom nije bila uklopiva u jugoslavensku priču 20. stoljeća. Unatoč njihovoj neprijepornoj važnosti za razumijevanje političkih odnosa u vremenu u kojemu su živjeli, napose na području stranačko-saborskog djelovanja, ali i mnogih drugih oblika javnoga života, pobjednici su ih odbacili na "smetlište povijesti". Da je riječ o iskrivljenom pristupu najbolje pokazuje podsjećanje na gledište jednog od njihovih revnijih protivnika koje je dobar, ali ujedno i rijedak pokazatelj političkog poštenja. Naime, nekoliko godina nakon Prvoga svjetskog rata i osnivanja prve

* Preliminarni oblik članka objavljen je prvi put pod naslovom „Tko je bio Ivo Frank? U povodu prijena njegovih posmrtnih ostataka iz Budimpešte na Mirogoj“, u: *Politički zatvorenik*, br. 187, Zagreb 2007., 20-29.

jugoslavenske države, kad su se stekla prva iskustva o načinu života pod suverenom vlašću dinastije Karađorđević, neki su od najstrožih kritičara “frankovaca” ipak priznali da je bila riječ o skupini političara koji su poistovjećivali svoje političke ciljeve s interesima naroda, a samim time nisu mogli biti promatrani kao “izdajnička” stranka. Prvo ime politike hrvatskih Srba, Svetozar Pribićević, zapisao je: “Moram međutim priznati povijesnu istinu da ekstremni dio Stranke prava nije vodio takvu politiku zbog toga što se prodao Beču, kao što su im predbacivali, ili stoga što su njezine vođe očekivale za sebe osobnu korist u budućnosti – jednostavno su smatrali da takvu politiku nalažu interesi hrvatskog naroda.”¹

Otac i sinovi Frank djelovali su u vremenu kad se nije dovoljno jasno kristalizirao način rješavanja hrvatskoga nacionalnog pitanja i kad se činilo da je Hrvatska trajno razjedinjena u mreži dualistički podjeljene Austro-Ugarske. Josip Frank (1844.-1911.), kao začetnik političke dinastije i Ivin otac, stupio je nakon svrška studija prava na Sveučilištu u Beču kao zagrebački odvjetnik u političku arenu tijekom 1870-ih godina, da bi postao u sljedećem desetljeću neovisni saborski zastupnik kojega je pratio glas jednog od najvršnjih poznavatelja složenih ugarsko-hrvatskih financijskih odnosa nagodbenog razdoblja. U posrnuću Stranku prava ušao je 1890., pokazavši vrlo brzo izrazitu darovitost pri njezinu oživljavanju. Međutim, njegov brzi uspon nije se mnogima sviđio. Sukobi različitih ambicija, ali i razmimoilaženja o načinu vođenja politike u sklopu stranke doveli su pet godina kasnije do raskola u kojemu su Frank, pisac uspješnih romana Eugen Kumičić i nećak “oca domovine” Mile Starčević izišli iz matice stranke te pokrenuli Čistu stranku prava. Novu stranku je otvoreno podržao i ostarjeli Ante Starčević, dajući joj na taj način pravo pozivanja na starčevićansku tradiciju što je bila velika prednost u političkom natjecanju s drugim pravaškim skupinama i privlačenju simpatizera. Ta je stranka unatoč mnogim nepovoljnim okolnostima s vremenom izrasla u jednu od vodećih stranaka banske Hrvatske, s vidljivim utjecajem i u drugim hrvatskim zemljama, upravo Frankovim zaslugama. Najvidljiviji pokazatelj snage bili su broj osvojenih saborskih mandata, zavidna stranačka organizacija, osnivanje sestričkih stranaka u Dalmaciji te Bosni i Hercegovini i rastući broj sljedbenika.

Josip Frank je imao petero sinova, od kojih su dvojica ostvarili zavidne karijere u politici. Obojica su pokazali da “jabuka ne pada daleko od stabla”. Stariji Vladimir (1873.-1916.) prvi je zakoračio stazama poznatoga oca. Njegovu putu pridružio se i Ivo (1877.-1939.) za kojega se može reći da je bio posljednji politički aktivni član obitelji, jedini koji je doživio prijelomni trenutak suvremene hrvatske prošlosti, raspad Austro-Ugarske i stvaranje Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca.

Ivo Frank završio je 1895. Klasičnu gimnaziju u Zagrebu, a 1905. doktorirao je pravo na Sveučilištu u Zagrebu. Pravo vođenja odvjetničkog ureda stekao je 1908. godine. Prema svjedočanstvu supruge Aglaje govorio je odlično

¹ Svetozar PRIBIĆEVIĆ, *Diktatura kralja Aleksandra*, Zagreb 1990., 17.

njemački, engleski, francuski i talijanski, dok mađarski nikada nije u potpunosti savladao unatoč višegodišnjem životu u Budimpešti.²

Političku inicijaciju obavio je u listopadu 1895. tijekom dolaska kralja i cara Franje Josipa u Zagreb, kada je sa skupinom srednjoškolaca i studenata zagrebačkog Sveučilišta sudjelovao u skidanju mađarskog stijega s prigodnog slavoluka na kolodvoru.³ Uslijedila je rasprava na Kraljevskom sudbenom stolu protiv svih sudionika prosvjeda. Zajedno s bratom Vladimirom bio je osuđen na četiri mjeseca zatvora. Tom prigodom bio je osuđen i Aleksandar Horvat, student prava i budući najuži Ivin suradnik u vođenju Stranke prava nakon smrti Josipa Franka. Za vrijeme kraljeva dolaska u Zagreb prosvjedovao je također ispred Srpske crkvene općine i pravoslavne crkve. Povod za prosvjede bilo je vješanje srpskog barjaka na zgradi Pravoslavne crkve, što je u dijelu pravaške mladeži shvaćeno kao otvorena provokacija koja je potvrđivala čvrstu vezu između ozloglašenog režima bana Khuena i srpske politike u banskoj Hrvatskoj. Sljedeću javnu akciju izveo je dvije godine kasnije. Povod je bila javna kleveta Vjekoslava Fleišera, urednika suparničkog dnevnika *Hrvatska Domoovina*, da je Josip Frank "rogonja". Na to je Frank mlađi, tada student prava, na ulici pljusnuo Fleišera.⁴ U protusrpskim prosvjedima puno širih razmjera sudjelovao je i u rujnu 1902. godine. Tada je Stjepan Radić, još uvijek sporedni političar na javnoj sceni, prozvao mladog Franka da je "skupljao čete, dotično, kako ih je on zvao, rulje; postavljao im predvodnike; davao naloge i primao izvješća o razbijanju i pljački srpskih dućana i stanova". Suprotno tome, Frank je zajedno s optuženim Schwabenitzom i Korenom odriješen krivnje, za razliku od 72 drugih osoba, uključujući Radića, koje su bile osuđene tijekom rujanskih događaja.⁵ Unatoč primjetno snažnoj nepodnošljivosti između skorašnjeg prvaka seljačke stranke i Frankovih, ipak će se njihovi politički putovi približiti uoči Prvoga svjetskoga rata i za vrijeme njega kada su bili "saborški drugovi" čije su stranke bile zajedno u hrvatskom državnompravnom bloku, a znatno tanje spona povezivat će ih i neposredno nakon osnivanja Kraljevstva SHS u osudi novoga režima. Na posljatku, Frank je prozvan i zbog sudjelovanja u još jednim protusrpskim ispadima. Riječ je o događajima koji su bili posljedica sarajevskog atentata, kad je ubojstvo prestolonasljednika i njegove supruge izazvalo nemire usmjerene protiv Srba u raznim mjestima banske Hrvatske te Bosne i Hercegovine. Frank je apostrofirao kao glavni začetnik zagrebačkih prosvjeda. Tu je ocjenu prihvatio, tumačeći da je to bila "patriotska dužnost", ali nije prihvatio ocjenu da je bio intelektualni začetnik srpanjskih izgreda. Ogradio se od paljenja i pljačkanja trgovina u vlasništvu Srba uz obrazloženje

² Preslike zapisa Aglaje Frank nalaze se u posjedu autora ovoga članka.

³ Više o tome: Stjepan MATKOVIĆ, *Čista stranka prava, 1895.-1903.*, Zagreb 2001.

⁴ *Hrvatsko Pravo*, br. 427 od 6. 4. 1897.

⁵ *Hrvatsko Pravo*, Suđenje I. Franku i dr., br. 2069-2071, 2.-4.10. 1902. Jedan od Frankovih alibija bila je mirna šetnja gradom s mladim arhitektom Viktorom Kovačićem tijekom nemira. Treba skrenuti pozornost na društvenu povezanost Frankovih sinova i s drugim osobama, pripadnicima modernih kulturnih pravaca. O tome piše Vilma VUKELIĆ u: *Tragovi prošlosti (memoari)*, pr. V. Obad, Zagreb 1994., pri čemu autorica kao sudionica događaja upozorava na "određene komplekse" Frankovih, ciljajući na židovsko porijeklo.

da su događaji bili pod nadzorom dok ih je vodila stranka, a kad se uključila policija onda je do izražaja došla "bijesna svjetina", što je bio povod za uvođenje prijekog suda u Zagrebu.⁶

Osim sudjelovanja u prosvjedima, mladi Frank se počeo baviti i drugim uobičajnim oblicima političkih djelatnosti. Sve se redovitije nalazio uz oca koji je vrlo često održavao javne skupove radi promicanja stranačkih interesa. Tako je zabilježeno da su otac i sin zajedno nastupali na pučkim skupštinama tijekom nemira iz 1903. godine, poznatijih pod imenom Narodni pokret, kojima je uskoro zaključeno razdoblje krute Khuenove vladavine u banskoj Hrvatskoj.

Ivo Frank je dva puta uzastopce biran za saborskog zastupnika. Prvi put se neuspješno kandidirao 1906. u sisačkom kotaru. U hrvatski Sabor je ušao prvi put 1911. godine i to izborom u kotaru Vojni Križ. Izbor je potvrdio i na sljedećim izborima dvije godine kasnije. Prije njega je u tom kotaru od 1887. do smrti bio uzastopce biran Josip Frank. Tijekom saborskog razdoblja 1913.-1918. bio je vrlo aktivan zastupnik. Uz to je bio jedan od vodećih ljudi pravaške stranke koja se nakratko ujedinila 1911. da bi dvije godine kasnije ponovno došlo do podjele na "frankovce" i "milinovce". Prevladavalo je mišljenje da je u tom razdoblju mladi Frank zajedno s A. Horvatom bio čelna osoba Hrvatske stranke prava (HSP), kako se u tom razdoblju službeno nazivala "frankovačka" skupina.

Neposredno nakon početka Prvoga svjetskog rata I. Frank je u kolovozu unovačen. Služio je vojsku u činu poručnika artiljerije, a sudjelovao je i u borbama na galicijskom bojištu protiv ruske vojske u sastavu druge baterije 6. poljsko-topničke pukovnije. Nakon obnove parlamentarnog života u Dvojnoj Monarhiji ponovno se vratio u saborske klupe, gdje je ustrajno branio načela HSP-a prigodom rasprava o hrvatsko-ugarskoj financijskoj nagodbi, tumačenja hrvatskih interesa u Monarhiji i komunalnim problemima njegova izbornog kotara.⁷ Ipak, u središtu njegovih saborskih istupa bilo je suzbijanje bilo kakvog vezivanja hrvatske sa srbijanskom politikom, a osobito je pobijao potrebu rušenja Habsburške Monarhije, prema njemu jedinog jamstva da Hrvati "ne postanu žrtvom nezasitnih talijanskih aspiracija ili – što je isto takovo zlo – da se hrvatski narod ne bi utopio u moru velikog srpstva, koje je jednako jugoslavenstvu".⁸ Ivo Frank je držao da srpski političari iz redova Srpske samostalne stranke, vodeće stranke Srba u banskoj Hrvatskoj i članice Hrvatsko-srpske koalicije koja je imala saborsku većinu, bez ograda prate zov Beograda. Drugim riječima, slijede službenu politiku Kraljevine Srbije ("za srpsku samo-

⁶ *Stenografski zapisnici Sabora Kralj. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* (dalje SZ), 1913-1918, sv. 5, Zagreb 1917., 274 (sjednica održana 20. srpnja 1917.), 291 (21. srpnja) i 598 (10. kolovoza). O sukobu I. Franka i njegovih pristaša s članovima Hrvatsko-srpske koalicije na prvim sjednicama nakon sarajevskog atentata vidi: Damir AGIČIĆ, "Civil Croatia on the Eve of the First World War", *Povijesni prilozi*, 14, Zagreb 1995., str. 307-308. Autor ističe izmjenu pogrđnih riječi s obje strane sabornice.

⁷ Historiografski ih je u većim dijelovima prenio Bogdan KRIZMAN u knjizi *Hrvatska u prvom svjetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi*, Zagreb 1989.

⁸ SZ, 539. (sjednica držana 8. kolovoza 1917.).

stalnu stranku mjerodavna je jedino politika Beograda”) koja je u “dijametralnoj opreci” s hrvatskom politikom. Prepreka je bila u tome što je, prema Franku, srbijanska politika “uzela cilj da anektira hrvatske zemlje” tako da za “hrvatski narod ne može ništa dobra izaći” iz suradnje s takvim saveznikom.⁹ Takav nastup sadržavao je još jednu težnju, osim one da se pokaže odnos prema srpskoj politici. Frank je glasno isticao da u Hrvatsko-srpskoj koaliciji prevladava srpski dio čime je bacio rukavicu u lice hrvatskom dijelu toga saveza, napose onome koji se pozivao na pravašku tradiciju, držeći da bi morao napustiti himbeno savezništvo što bi značilo raspad Koalicije i preraspodjelu političke moći u hrvatskom političkom životu. Međutim, ti su pravaši ostali gluhi na te pozive i mnogi od njih preuzeli su vodeće uloge u utiranju puta prema čvrstom vezivanju uz Beograd (primjerice Ante Pavelić zubar, Grga Angelinović, Mate Drinković, Živko Petričić i dr.). Karijere spomenutih pravaša su proturječne jer su politički niknuli u frankovačkom krugu, a kasnije su postali političari sasvim drugog kova, u prilog jugofilstvu tijekom prijelomnih trenutaka.

Još za vrijeme rata, polovicom 1918., zbog veza frankovačkih prvaka s visokim krugovima izvan banske Hrvatske, došlo je do optužbi iz redova Hrvatsko-srpske koalicije da se, zajedno s Aleksandrom Horvatom, zalagao 1915. za ukidanje ustavnog stanja i uvođenje vojnog komesarijata.¹⁰ Do te je afere došlo nakon policijske premetačine stana jednoga uglednoga frankovačkog političara, a Frank i Horvat su tvrdili da su njihovi potpisi na inkriminirajuće dokumente bili falsificirani. Pojedini izvori doista upućuju na činjenice da su frankovački prvaci bili povezani s visokim vojnim krugovima.¹¹ Te su veze imale korijenje u ranijem razdoblju. Josip Frank je bio otprije u vrlo dobrim odnosima s generalom Moritzom von Auffenbergom (1852.-1928.) i zapovjednikom glavnog stožera Conradom von Hötzendorfom (1852.-1925.). S posljednjim su se navodno sastali tijekom srpnja 1914. u Zagrebu Ivo Frank i Aleksandar Horvat. Tom su prigodom raspravljali o mogućnosti uvođenja vojnog komesarijata. Dužnost komesara preuzeo bi jedan od austro-ugarskih generala, a najvažnija zadaća bila bi mu “suzbijanje sabotaže velikosrba na jugo-

⁹ B KRIZMAN, nav. dj., str. 70.

¹⁰ O tome je Većeslav Wilder objavio pamflet *Dva smjera u hrvatskoj politici. Otkriće urote protiv ustava*, Zagreb 1918. Radi boljeg uvida u povijest mentaliteta hrvatskih političara treba spomenuti mali isječak iz Wilderova životopisa. On je postao 1925. državni podsekretar u Ministarstvu unutarnjih poslova Kraljevine SHS za vrijeme vlade Pašić-Pribičević. Tada ga je jugo-integralist Toni Schlegel prozvao zbog “šikaniranja i proganjanja opozicione štampe u Hrvatskoj”. Časni sud zagrebačke sekcije Jugoslavenskoga novinarskog udruženja izrekao mu je kaznu “isključenja iz udruženja zauvijek” zbog protuustavnog progona tiska i novinara (Usp. Hrvoje MATKOVIĆ, *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*, Zagreb 1972, p. 111). Navod je vrijedan raščlambe ponašanja političara koji su se pozivali na svetost ustavnosti i građanskih sloboda! No, nužno je naglasiti da Wilderova biografija upućuje da je riječ o neosporno dosljednom zagovorniku jugoslavenstva.

¹¹ Tako stoji i u bilješci francuskog ministra vanjskih poslova, prema kojoj frankovce podržavaju „bečki dvor i vojna vlast“. Vidi: Miro KOVAČ, *Francuska i hrvatsko pitanje 1914.-1929.*, Zagreb 2005, p. 127. U svojim zapisima Kršnjavi piše o Frankovim vezama s “politizirajućim generalima”. Iso KRŠNJAVI, *Zapisci, Iza kulisa hrvatske politike*, vol. 2, Zagreb 1986, p. 786.

istoku Monarhije”.¹² Riječ je o političkoj procjeni da bi se uz pomoć visokih vojnih dužnosnika u ratnoj situaciji mogli ostvariti barem djelomično ciljevi Hrvatske stranke prava. Tu tvrdnju slijedi i zapis Ise Kršnjavog, što je zapravo iskaz nepouzdanog svjedoka iz unutarstranačkih redova, po kojemu: “Vjeruju (prvaci Stranke prava) da će postati sposobni za upravljanje; oduševljavaju se odlaskom trupa i svoje nade usmjeravaju u pravcu austrijskih generala. Potiorek, Conrad von Hötzendorf i Scheure za njih su zvijezde vodilje. Nadaju se da će pod jednim vojnim komesarom moći ostvariti ujedinjenje hrvatske braće.”¹³ Razvoj događaja potiče na ocjenu da su u tadašnjim okolnostima spomenuti vojni krugovi bili ili posve inferiorni onima civilnim koji su očigledno podržavali drugu političku stranu, ili su načelno stali uz frankovce lojalne Monarhiji, ali bez namjere da im zaista pomognu. Kršnjavi u svojim zapiscima s dosta gorčine piše o frankovačkim prvcima. S jakim dozom bijesa bilježi da su ga “isključili iz stranke”, što je očito teško podnio. Na niz mjesta posebno se obračunao s Frankovim sinovima. Prema njemu je velika pogreška bila u stvaranju “Frankove dinastije”, odnosno u očinskoj ljubavi prema sinovima koji su zbog toga bili predodređeni za visoke položaje u stranci. Kršnjavi nudi u slučaju Ive Franka još veću kritiku. On je držao da najmlađi Frank nije nesposoban. Problem je što je “hulja”, “gizdelin”, “nevaljalac” i “nitkov”. Međutim, Kršnjavi nije ponudio argumente za takve ocjene. Paradoksalno zvuči da su obje zavađene strane, Kršnjavi i prvaci frankovačke stranke, radili na osposobljavanju “stranke za vladu” u sklopu Monarhije, uz razliku da je Kršnjavi, ako uzmemo u obzir njegove zapiske, ipak bolje pogodio u procjenama kad je držao da dualistički nositelji vlasti neće ništa učiniti na promjenama da bi zadovoljili Hrvate u ime njihove lojalnosti, a pokušaj vezivanja uz generale smatrao je neopravdanim s obzirom na to da “nitko ne zna kakav će biti njegov (ratni) ishod”.

O vezama s utjecajnim čimbenicima izvan Hrvatske svjedoče i podaci koji govore da je najmlađi Frank bio dijelom Belvedere kruga. Riječ je o skupini političara raznih nacionalnih pripadnosti koja se okupljala oko prestolonasljednika Franje Ferdinanda radi izrade planova vezanih uz njegovo preuzimanja trona. Za sada još ne znamo ništa detaljnije koje je sve ideje Frank konkretno zastupao, ali njegovo ime nalazimo na popisu suradnika spomenutog kruga.¹⁴ Frank je u skladu s politikom pravaške stranke nakon nasilnog

¹² Tu obavijest donosi Srđan BUDISAVLJEVIĆ u knjizi *Stvaranje Države Srba, Hrvata i Slovenaca* (Zagreb 1958, 24.). Budisavljević je bio saborski zastupnik iz redova Hrvatsko-srpske koalicije do 1918., kada je s manjim brojem disidenata pokrenuo posebnu skupinu oko lista Glas Slovenaca, Hrvata i Srba. Riječ je o zagovornicima jugoslavenskog ujedinjenja.

¹³ I. KRŠNJAVI, nav. dj., 737 (nadnevak 23. 12. 1914.). Riječ je o Oskaru Potioreku (1853.-1933.), vojnom zapovjedniku Bosne i Hercegovine, te Eugenu von Scheureu (1859.-1922.), zapovjedniku zbornog područja zagrebačkoga Vojnog zbora na početku Prvoga svjetskog rata.

¹⁴ Jean-Louis Thiériot, *François Ferdinand d'Autriche. De Mayerling à Sarajevo*, Paris 2005, pp. 189 and 256. U hrvatskoj historiografiji najviše podataka o vezama između pravaša i skupine oko Franje Ferdinanda donosi Mirjana GROSS u radu, a “Hrvatska politika velikoaustrijskog kruga oko prijestolonasljednika Franje Ferdinanda”, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb 1970, no. 2, pp. 9-74. U tom članku se ne spominje ime Ive Franka.

umorstva Franje Ferdinanda nastavio tražiti rješenja hrvatskog pitanja pod habsburškom dinastijom. Tijekom rata često je putovao u Budimpeštu i Beč, pokušavajući pregovorima s mađarskim i austrijskim političarima postići povoljniji položaj za Hrvate u sklopu Monarhije. Zajedno sa stranačkim predsjednikom dr. Aleksandrom Horvatom bio je na proljeće 1918. u audijenciji kod kralja Karla I.(IV.). Posrednik u pripremi posjeta bio je Friedrich Funder (1872.-1959.), ravnatelj uglednog dnevnika kršćansko-socijalnog usmjerenja *Reichspost* iz Beča, koji je održavao redovite odnose s "frankovačkim" prvacima, vidjevši u njima hrabre ljude i zagovornike hrvatske samostalnosti.¹⁵

Usporedno s neuspješnim pokušajima pronalaska povoljnijih rješenja za hrvatski položaj uz pristanak dvora i austrijskih državnika Frank je nastojao držati otvorenim vrata i za dogovore s ugarskim državicima. Njegovi politički protivnici iz banske Hrvatske ističu na Frankov neuspjeh prigodom odlučivanja o imenovanju zemaljske vlade ljeti 1917., kad je kratkotrajni ugarski ministar predsjednik Móric gróf Esterházy de Galantha (1881.-1960., na položaju od 15. lipnja do 20. kolovoza 1917.) podržao oportunističku Hrvatsko-srpsku koaliciju u preuzimanju vlade.¹⁶ Tada je Frank zagovarao u Budimpešti ponovno postavljanje Pavla Raucha za bana, ali je vrh ugarske politike odlučio drukčije. P. Rauch je bio poznat kao radikalni protivnik HSK-a u razdoblju 1908.-1910., no njegov reizbor nije bio provediv u trenutnoj konstelaciji dualističkih snaga. Neposredno prije nasilne smrti ugarskog ministra predsjednika Istvana Tisze (1918.) Frank je bio pozvan na razgovore u Budimpeštu radi podupiranja pokušaja očuvanja Habsburške Monarhije. Razgovarao je i s Tiszom, koji mu je navodno rekao: "Ich sehe ein, dass wir gegenueber Kroatien grosse Fehler begangen haben." ("Uvidio sam da smo počinili velike pogreške u odnosu prema Hrvatskoj.") Uskoro je Tisza ubijen, a Frank se nakon proglašenja Države SHS vratio u domovinu, zasigurno zdvojan u pogledu budućnosti s obzirom na to da su njegovi politički planovi doživjeli krah.

U danima prevrata čelništvo HSP-a više nije čvrsto držalo kormilo u svojim rukama. Nakon proglašenja jedinstvenog Kraljevstva SHS stranka je objavila proglas u kojem je istaknula da nova država na čelu s dinastijom Karađorđevića nije nastala na temelju prava naroda na samoodređenje. Drugim riječima, u prijenosu vlasti pogaženo je suvereno pravo hrvatskog naroda da se izjasni o vlastitoj sudbini. Tekst proglasa nije poticao na pobunu, nego je ustvrdio povredu hrvatskih prava koja su upravo pravaši sustavno zagovarali već pola stoljeća. O tome govori sljedeće poglavlje: "Stranka je prava od svog nastanka pa do danas, vjerna nauci svoga utemeljitelja dra Antuna Starčevića, budila hrvatsku svijest u svome narodu, iznosila mu svijetle i tamne točke slavne njegove povijesti, da tako ušćuva njegovu ljubav za tisućljetnu hrvatsku državu. Stoga se i u ovom času obraća na Tebe, hrvatski narode, vjernom požrtvovnošću svojom i živom svojom riječi, da dostojanstveno i mirno primiš objavu o jedinstvenoj državi Srba, Hrvata i Slovenaca pod srpskim kraljem

¹⁵ O tom posjetu više: Friedrich FUNDER, *Vom Gestern ins Heute. Aus dem Kaiserreich in die Republik*, Wien 1952, pp. 576-577.

¹⁶ Srđan BUDISAVLJEVIĆ, op. c., p. 66.

Petrom I., da se ne dadeš zavesti na nasilja i zlodjela, s kojih bi Ti sam još i najviše patiti mogao.”¹⁷

Prvi javni pokazatelj nezadovoljstva s načinom stvaranja Kraljevstva SHS bili su tragični petoprosinački događaji. Do danas nisu posve jasni svi elementi oko tih događaja kada je u Zagrebu 5. XII. 1918. došlo do pobune hrvatskih domobrana koje je završilo krvoprolićem na Jelačićevu trgu.¹⁸ Sigurno je da se tada okupio dovoljno velik broj osoba iz vojnih redova koji su, ogorčeni načinom promjena, bili spremni na javno izražavanje otpora. Ostalo je otvoreno pitanje tko je stajao iza pobune. Je li riječ o spontanoj akciji ili je netko vukao konce iza kulisa? Na to pitanje nemoguće je odgovoriti bez provjerenih činjenica, a one nam nisu još uvijek dostupne tako da samo možemo pretpostavljati o čemu je bila riječ. Prema mojim istraživanjima bliži sam interpretaciji da je bila riječ o spontanom istupu koji je bio posljedica niza provokacija dijela vlasti u želji da dobiju izgovor za hitrim raspuštanjem hrvatskih vojnih postrojbi i da usput maknu s političke scene sve ozbiljnije protivnike.

Posljedice petoprosinačkog događaja odrazile su se odmah i na rad političkih stranaka, prije svega na Hrvatsku stranku prava koju je tada vodio Vladimir Prebeg. Dan prije krvoprolića vlasti su zabranile izlaženje pravaškog dnevnika *Hrvatska*. Posljednji broj pravaško-frankovačke *Hrvatske* izašao je u utorak 3. XII. 1918. Taj broj donosi stranačku poslanicu narodu. Stranka prava izjasnila se u korist ujedinjenja svih Slovenaca, Hrvata i Srba u jednu nezavisnu, slobodnu saveznu državu s uvjerenjem da se odluka o tom ujedinjenju treba prepustiti slobodnoj volji cjelokupnog naroda Slovenaca, Hrvata i Srba. No, Narodno vijeće proglasilo je jedinstvenu, centraliziranu državu sa sjedištem u Beogradu. Pri tome je prenijela vlast na srpskoga kralja, a s takvim mjerama HSP se nije nikako slagalo. Pravaši upozoravaju da se „Hrvati ne dadu zavesti nasiljem i zlodjelima“. Prisiljeni na vođenje nove taktike, frankovci su za ustroj države koji bi proizlazio iz ujedinjavanja svih hrvatskih zemalja u novu državu republikanskog i federalnog oblika. Federalni savez činile bi slobodne, nezavisne i suverene države Slovenaca, Hrvata i Srba. Takvo političko usmjerenje bilo je neprihvatljivo novome režimu tako da je neposredno nakon petoprosinačkih događaja dio vodstva stranke bio uhićen, a mnogi drugi frankovci šikanirani. I ostali događaji u Kraljevini SHS ubrzo su pokazali da je riječ o nestabilnoj političkoj tvorevini koja je bila suprotnost javno proglašenom idealu narodne ravnopravnosti i demokracije.

Ivo Frank nije sudjelovao u pokušaju pobune. Međutim, već sljedeći dan bio je među uhićenicima, unatoč tome što je bio saborski zastupnik. Nove vlasti nisu se prigodom progona protivnika osvrtnale na zastupnički imunitet. Prema izvješćima Narodnog vijeća SHS, bio je optužen da je (pred)vodio “pijane vojnike” zajedno sa Zyr Xapulom (Zvonimirom Vukelićem) i Ivanom Zatl-

¹⁷ Rudolf HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb 1992.2, 50.

¹⁸ O broju petoprosinačkih žrtava vidi: Mislav GABELICA, “Žrtve sukoba na Jelačićevom trgu 5. prosinca 1918.”, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2/2005., 467-477.

kom, isto tako članovima HSP-a.¹⁹ Međutim, istraga nije potvrdila tu optužbu tako da je za Božić pušten na slobodu.

Kasnija rekonstrukcija Frankova životnog puta može se obaviti na temelju oskudnih i na raznim mjestima razasutih izvora. Aglaja Frank opisuje u svojim zapisima da je krajem siječnja 1919. bila u Beču i da se tada našla u kaverni Liebermann s grofom Szmreczanyjem koji je iznio ideju o stvaranju jedne skupine koja bi se zalagala za obnovu Habsburške Monarhije, a hrvatsku stranu bi predvodio Frank, što je ujedno značilo i njegov odlazak iz zemlje u inozemstvo. U svibnju iste godine Frank je prešao granicu i više se nije vraćao u domovinu. Godinu dana kasnije i Aglaja je emigrirala preko Drave, uz pomoć Ivinih prijatelja. U međuvremenu su se vlasti u Kraljevini SHS pobrinule da, prema spisu Kraljevinskog stola sedmorice od 21. svibnja 1920., Franku "utrne pravo odvijetovanja".²⁰ Prije toga mu je akademski Senat u srpnju 1920. oduzeo doktorat prava. Verziju Frankova odlaska opisao je i Manko Gagliardi (1885.-1942.), bivši pravaš i kasniji otpadnik iz redova Hrvatskog komiteta, koji je kraj Prvoga svjetskog rata dočekao u Austriji i od početka sudjelovao u organiziranju hrvatske emigracije.²¹ Prema njemu, Frank je došao u Graz "prešavši granicu pješice kod Spielfelda", na poziv već ustrojenoga Hrvatskog komiteta. Gagliardi tvrdi da je politički cilj organizacije bilo odvajanje Hrvatske iz Kraljevine SHS te "da se zajedno sa Ugarskom prisloni na Italiju."²² Prema njemu, u Hrvatskom komitetu nije bilo "karlističke propagande", čime je otklonjeno sudjelovanje u obnovi Habsburške Monarhije.

Prema svim izvorima vidljivo je da se Frank nakon odlaska u emigraciju vrlo brzo politički reaktivirao. Otpočetak je sudjelovao u radu Hrvatskog komiteta i to kao njegov čelnik.²³ Taj dio povijesti još je uvijek obavijen velom nepoznanica, što i nije posve čudno ako se uzme u obzir da je riječ o tajnoj organizaciji. Može se sa sigurnošću zaključiti da je Hrvatski komitet bio protujugoslavenska skupina i da se u zamislima o ostvarenju političkih ciljeva nije htio ustručavati od oružanih borbi. Tipično za emigrantsku organizaciju može se utvrditi da su čelnici Komiteta računali na pridobivanje inozemnih saveznika, odnosno uključivanje na njihovu stranu onih država koje su imale zaoštrene odnose s Kraljevinom SHS. O tome na koji su način zamišljali rušenje Kraljevstva SHS/Jugoslavije postoje mnogobrojna, često proturječna razmišljanja.

¹⁹ Hrvatski državni arhiv, fond Narodno vijeće SHS, mjesni odbori, kut. 16. Drugi pišu da su bili nakon petoprosinačkih događaja uhićena još dvojica "frankovaca": Ivo Elegović i Vladimir Sachs. Vidi: Josip HORVAT, *Politička povijest Hrvatske 1918-1929*, Zagreb 1938., 169. Suprotno, budući ustaški poglavnik navodi da su od "frankovaca" bili uhićeni Mirko Košutić i Mirko Puk. Vidi: Ante PAVELIĆ, *Doživljaji II*, Zagreb 1998., 21.

²⁰ HDA, Zagreb, Kraljevinski stol sedmorice, br. 1229/21. svibanj 1920.

²¹ Dr. Manko GAGLIARDI, *Istina o hrvatskom emigrantskom revolucionarnom komitetu 1919-21. Odgovor na napadaje Stjepana Radića*, Graz 1922.

²² Isto, 4.

²³ Uz Gagliardijev opis najviše o Hrvatskom komitetu saznajemo u: Josip HORVAT, *Hrvatski panoptikum*, Zagreb 1965., 195-210. Istu organizaciju neki nazivaju Hrvatskim emigrantskim revolucionarnim komitetom (B. Krizman), Hrvatski emigrantski odbor (M. Gagliardi), Hrvatski oslobodilački pokret i Hrvatski emigrantski komitet (M. Colić) ili emigrantska Frankovačka stranka (E. Glaise von Horstenau).

U prilog zamršenosti išla je i činjenica da je u Hrvatskom komitetu došlo do razmimoilaženja koja su pocijepala jedinstvo te političke skupine. Središta Hrvatskog komiteta bila su u Beču (i Grazu) i Budimpešti. U Beču (i Grazu) su glavni predstavnici bili general Stjepan pl. Sarkotić i Ivan pl. Perčević. Prema Aglaji Frank i proslavljeni vojskovođa Svetozar Borojević je bio članom uprave Hrvatskog komiteta, premda nijedno historiografsko djelo ne navodi tu činjenicu. S druge strane, u Budimpešti su glavnu riječ imali Frank i Stevo Duić.²⁴ Većina članova Hrvatskog komiteta bili su bivši pripadnici austro-ugarske vojske (časnici Duić, Stipetić, Glogovac, Petričević, Jesenski i dr.), tako da je organizacija imala i potencijale za ustrojavanje oružanih postrojbi, do čega je i došlo osnivanjem Hrvatske legije u Mađarskoj.

U početku je Hrvatski komitet bio uključen u povezivanje predstavnika mnogih naroda koji su bili nezadovoljni aktualnim državnopravnim poretom ustrojenim nakon Prvoga svjetskog rata. Osobito se računalo na savezništvo naroda u sklopu Kraljevine SHS koji su se osjećali zanemareni i podređeni u odnosu na dominantniji položaj srpske strane. Stoga su se nastojali približiti Hrvati, Crnogorci okupljeni oko izbjeglog kralja Nikole Petrovića, kosovski Albanci i Mađari. Postupak povezivanja krenuo je uoči Pariške mirovne konferencije radi utjecaja na međunarodnu javnost i skretanja pozornosti na neriješena nacionalna pitanja. Prema zapisima Aglaje Frank konačni cilj bio je stvaranje samostalne Hrvatske, samostalne Crne Gore (s Albancima!) i priključenje Vojvodine Mađarskoj. Pojedini povjesničari su istaknuli da je Frank sa suradnicima i uz suglasnost Generalnog konzulata Crne Gore u Rimu sudjelovao u organizaciji crnogorskoga emigrantskog tiska u Italiji kao što su bili *L'Eco del Montenegro* i *Il Montenegro*.²⁵ Kada je riječ o Albancima, onda su njih u protujugoslavenskoj djelatnosti predstavljali predstavnici Kosovskog komiteta na čelu s Hasan beg Prištinom. Ova skupina dogovarala je "zajedničku akciju sa Italijanima, D'Anuncijem, hrvatskim i crnogorskom 'nezadovoljnicima'".²⁶ Među nezadovoljnicima s jugoslavenskom državom može se ubrojiti i slovenski političar Ivan Šušteršič (1863.-1925.), nekadašnji prvak Slovenske ljudske stranke te poglavar Kranjske u austrijskom dijelu Monarhije koji je, isto tako, pokušavao neposredno nakon Prvoga svjetskog rata uspostaviti čvršće veze sa službenom Italijom radi provedbe akcije protiv Kraljevine SHS i stvaranja "nezavisne hrvatsko-slovenske države" republikanskog uređenja.²⁷ Dakako, cijena talijanske potpore značila je i stupanje pod njezin nadzor. U razgovoru

²⁴ Više o pukovniku Duiću: Stjepan MATKOVIĆ, "Životopis časnika Stjepana Duića", *Politički zatvorenik*. Glasilo Hrvatskog društva političkih zatvorenika, I. dio, br. 145, Zagreb 2004., 19-24.

²⁵ Dragoljub B. ŽIVOJINOVIĆ, *Italija i Crna Gora 1914-1925. Studija o izneverenom savezništvu*, Beograd 1998, 372.

²⁶ Goran ANTONIĆ, "Kosovski komitet i Kraljevina SHS u svetlu jugoslovenskih izvora 1918-1920", *Istorija 20. veka*, 1, Beograd 2006., 37.

²⁷ Više o tome: Milica KACIN WOHINZ, "Tajni predlog I. Šušteršiča o hrvatsko-slovenskoj republici", *Stvaranje jugoslovenske države 1918. godine*, Beograd 1989., 197-199.; Andrej RAHTEN, *Zavezništva in delitve. Razvoj slovensko-hrvaških političnih odnosov v Habsburški Monarhiji 1848-1918*, Ljubljana 2005., 242 i Janko PLETERSKI, *Dr. Ivan Šušteršič 1863-1925*, Ljubljana 1998., 449-455.

s predstavnicima Vrhovnog zapovjedništva talijanske mornarice računao je Šusteršić s hrvatske strane na potporu "Frankove partije, jednog dela Radićeve, tri četvrtine klera i Muslimana". Predlagao je podjelu Bosne po kojoj bi njezin dominantno „muslimanski dio“ pripao hrvatsko-slovenskoj državi, dok bi preostali dio dospio pod Srbiju.²⁸ Šusteršić je poslije odbacio takve planove i vratio se 1922. u Ljubljanu. Konačno, jedan od nedavno objavljenih radova pokušava skrenuti pozornost na irski utjecaj glede hrvatskih revolucionarnih zahtjeva, pod patronatom Svete Stolice, no ovdje je više riječ o pretpostavka nego o stvarnim pokazateljima suradnje, kada se pokušava zaključiti da je bilo opipljivih dodira između dviju nacionalističkih skupina.²⁹ Neosporno je da je Sinn Féin mogao biti teoretska inspiracija hrvatskim revolucionarima i pojedinim intelektualcima (npr. Milan Šufflay) te da se iz nekih planova može iščitavati pokušaj povezivanja pokreta nezadovoljnih novim poretkom nakon Prvoga svjetskog rata, no o zajedničkim hrvatsko-irskim konspiracijama terorističkog tipa ne postoje dokazi.

Složeni mozaik međunarodnih odnosa i podređenost hrvatskog položaja utjecali su na metode političke borbe. Glavni Frankov teret bio je u odnosima prema Talijanima. S jedne strane pružala se mogućnost savezništva s članicom pobjedničke Antante i regionalnom silom, a s druge je neizbježno slijedilo suočavanje s talijanskim aspiracijama prema istočnojadranskoj obali. Spone s Italijom bile su uspostavljene prije dolaska fašizma na vlast. One su bile u početku odraz događaja vezanih uz Mirovnu konferenciju u Parizu, kada je Italiji odgovarala destabilizacija Kraljevine SHS. Kasniji tijek događaja ističe da je Mussolinijeva vanjska politika bila spremna na oportunistički i pragmatični odnos prema Beogradu, što je značilo da je prihvaćala unitarističku Kraljevinu SHS/Jugoslavije ako ona prizna političku hegemoniju fašističke Italije na Balkanu.³⁰

Frank je u početku doista računao na talijansku potporu u borbi/otporu protiv Srba. Talijani su otvoreno nastupili prema Hrvatskom komitetu, ali se nisu upuštali u davanje veće pomoći. Stoga je uslijedilo povezivanje s Gabrielom D'Annunzijem, koji je nakon 1918. postao jedna od najosebujnih osoba Europe. Nakon Prvoga svjetskog rata proslavljeni je pjesnik iskovao sliku o osakaćenoj pobjedi Italije jer nisu bili u potpunosti zadovoljni njezini nacionalni interesi. Tijek Mirovne konferencije u Parizu i američki otpori talijanskim aspiracijama otvarali su vrata nicanju radikalnog pokreta. D'Annunzio je sa svojim sljedbenicima polovicom rujna 1919. zauzeo Rijeku, a talijanska vlada nije mu se odmah usudila suprotstaviti vojnim putem, bojeći se da bi time

²⁸ PLETERSKI, nav. dj., 450.

²⁹ Usp. Aleksandar RAKOVIĆ, "Upotreba predstave o irskoj revoluciji u srpsko-hrvatskim sporovima 1919-1923", *Tokovi istorije*, br. 1-2, Beograd 2007., 107-132. Autor piše: "U ovom trenutku nemamo uporište u istorijskim izvorima da je u Vatikanu došlo do direktnog kontakta šinfajnovaca i frankovaca. Možemo pretpostaviti da je do takvih kontakata moralo doći. Ali čak i da nije, Šin fejnovi lobisti u Vatikanu morali su biti inspiratori Hrvatima da pokrenu borbu protiv Srba i jugoslovenske države nalik irskoj borbi protiv Britanije." Isto, str. 114.

³⁰ Luciano MONZALI, "Fascist Italy and Independent Croatia: a difficult Alliance", *Tokovi istorije*, br. 4, 2006., 86.

moglo doći do prelijevanja revolucionarnih gibanja.³¹ U zauzetoj Rijeci pokrenuo je D'Annunzio, na poticaj belgijskog pjesnika Leona Kochnitzkog, ambiciozni projekt osnivanja Lige potlačenih naroda, koja je trebala biti svojevrsna „protu-Liga naroda“.³² Premda su na papirima ostali zapisani različiti koncepti djelovanja, Liga u stvarnosti nije provodila ozbiljnije akcije. Ispostavilo se da je Liga najveću mogućnost za povlačenje poteza vidjela na području Kraljevine SHS, što je bilo razumljivo zbog prevladavajućega talijanskog raspoloženja prema jadranskom pitanju i unutarne nestabilnosti nove jugoslavenske zajednice. U tom kontekstu pojavljuje se ime Ive Franka, koji se osobno pojavio kod D'Annunzija i vodio političke pregovore.

Proslavljeni talijanski pjesnik s državničkim ambicijama ugostio je u Rijeci predstavnike nezadovoljnih naroda, a bračni par Frank smjestio je u Villu Johnson. Među okupljenima bio je još jedan „frankovac“, Vladimir Sachs-Petrović, koji je zastupao u emigraciji Crnogorce. Prema zabilježkama Aglaje Frank, njezin suprug sastao se i s jednim neimenovanim talijanskim ministrom u Veneciji.³³ Gagliardi tvrdi da je Frank bio u Veneciji na sastanku koji je sazvaao D'Annunzio radi određivanja konačnog datuma vojne akcije u Kraljevini SHS. Treći izvor govori da je prvo došlo do pregovora između D'Annunzija te Franka i Sachsa, koji su nastupali u ime Hrvatskog komiteta, u Veneciji (5. VII. 1920.), a zatim u Rijeci (19. X. 1920.).³⁴ Razgovarali su o mogućnostima suradnje, a na dnevnom redu bilo je i uobičajno pitanje preraspodjele teritorija. Talijanski poslanik u Budimpešti Ercole Durini od Monze zapisao je u pismu upućenom Rimu da je Frank sa Sachsom potpisao 5. srpnja 1920. Ugovor Saveza zajedno s Giovannijem Giuracijem i Giovannijem Host Venturijem, dvojicom D'Annunzijeve pobočnika, kojim se obostrano išlo za rušenjem Kraljevine SHS.³⁵ Aglaja Frank spominje pak, plan iz 1921. kojim je definirana granica između Hrvatske i Italije, ali ona naglašava da „nije znala točno“ koje bi se područje ustupilo talijanskoj strani radi dobivanja potpore velikoga jadranskog susjeda.³⁶ U međuvremenu je, prema njoj, došlo do sporazuma u Nizzi (sic, misli na Rapallo) između Kraljevine SHS i Italije, nakon kojega su službeni talijanski krugovi napustili veze s Hrvatskim komitetom.

³¹ Više o D'Annunzijevoj epizodi u Rijeci: Ljubinka TOŠEVA-KARPOWICZ, *D'Annunzio u Rijeci: mitovi, politika i uloga masonerije*, Rijeka 2007.; tematski blok „D'Annunzio-Rijeka“ u časopisu *Novi Kamov*, br. 1, sv. 6, Rijeka 2003. i časopisu *Rijeka*, sv. 2, Rijeka 2003.

³² Najsvestraniji istraživač D' Annunzijeve politike M. A. Ledeen navodi sljedeće sastavnice Riječke lige: „sigurna podrška: Riječani, Dalmatinci, otočni predstavnici, Egipćani, Indijci i Irci. Vjerojatna podrška: Hrvati, Crnogorci, Albanci, Mađari. Moguća podrška: Flamanci, Turci“. Michael A. LEDEEN, „Riječka liga (Lega di Fiume)“, *Novi Kamov*, br. 1, sv. 6, Rijeka 2003., 30-42., ovdje 31.

³³ Neki radovi spominju tadašnje Frankove veze s predstavnicima talijanskih vojnih krugova i vojne obavještajne službe. Vidi: Bogdan KRIZMAN, *Vanjska politika jugoslavenske države 1918-1941*, Zagreb 1975., 30-31.

³⁴ GAGLIARDI, nav. dj., 30.

³⁵ „Ustaško-mačekovska sprega u sjeni fašističke osovine. Ustanak u Hrvatskoj“, II. dio, *Narodni list*, 26. 8. 1958., 3.

³⁶ J. JAREB, „Šest dokumenata o prvom dodiru dra Ante Pavelića s talijanskom vladom 1927“, *Hrvatska revija*, sv. 4, 1970., 1169.

Aglaja Frank piše da su "Srbi obećali Talijanima veće dijelove istočnojadranske obale". Navela je još da je Manko Gagliardi, član Hrvatskog komiteta, dojavljivao jugoslavenskoj strani što se sve događalo među hrvatskim emigrantima i kakva su stajališta imali u pregovorima s Talijanima, a to je također pridonijelo urušavanju organizacije.

Nakon propasti dogovaranja s Talijanima, Frank se trajno vratio u Budimpeštu. Neuspjesi su izazvali sukobe u Hrvatskom komitetu, koji će završiti i njegovim slomom. Razmjena kritika o načinu vođenja taktike potpuno je posvađala vodeće osobe. Frank je ušao u spor sa Stevom Duićem, koji je završio duelom. Tom je zgodom Frank bio lakše ranjen u ruku. Sukob je doveo do raskida veza između austrijskog i mađarskog dijela Komiteta.³⁷

Jedan od najčešćih izvora o radu Hrvatskog komiteta su izvješća komande IV. armijske oblasti koja je pratila kretanja u emigraciji. Prema njima, Frank se 1921. povezo s neimenovanim "mađarskim krugovima i pojedinim ličnostima", a pri tome je zagovarao da se izradi nova "Pacta conventa". Prema izvješću vojnog delegata iz Budimpešte, Frank je u ime Hrvatskog komiteta podržavao povratak Bačke, Banata i Baranje mađarskoj strani, a zauzvrat bi Mađari odustali od pretenzija na Međimurje. Ta činjenica upozorava na širenje diplomatskih aktivnosti, odnosno izbjegavanje povezivanja isključivo s talijanskom stranom.

Nezadovoljstvo s novonastalom situacijom u Kraljevini SHS nije se izražavalo samo u emigraciji. Tijekom 1920. val seljačke pobune, izazvane žigosanjem stoke, zapljusnuo je šira područja jugoistočno od Zagreba. U moslavačkom selu Ludini pronađen je trobojni letak s napisom "Živio Dr. Ivo Franck" koji je uznemirio žandarmeriju.³⁸ Ludina je bila dio bivšega izbornog kotara (za Austro-Ugarske križkog, a za Kraljevine SHS čazmanskog kotara) u kojemu je Frank pobijedio na posljednjim izborima za Sabor. Sada je taj kotar postao jedno od središta bunta. "Stare snage" su se probudile, no na čelu pobune pojavili su se, uz neke stare pravaše poput župnika Jurja Tomca, novi ljudi vezani uz radićevsku Hrvatsku pučku seljačku stranku, što je otvorilo prostor nagađanjima da su se povezale sve političke struje nezadovoljne položajem Hrvata u novoj državi. Tomu u prilog išla su i službena izvješća vojnih vlasti koja su redovito povezivala emigrantske krugove i radićevce. Prigodom nemira objavile su općinske vlasti u Križu proglas u kojemu su iznijele: 1.) Da Dr Ivica Frank stoji u svezi s neprijateljima našim: Crnogorskim raskraljem Nikolom, Talijanima, Mađarima i Nijemcima, 2.) Da Dr Ivica Frank od tih naših neprijatelja dobiva silne svote novaca, 3.) da tim novcem Dr Ivica Frank sjajno

³⁷ Prema M. A. Leedenu dokument od 5. srpnja 1920. pokazuje spremnost talijanske strane da oružjem, streljivom i novcem opskrbi snage koje bi digle ustanak u Crnoj Gori, Albaniji i Hrvatskoj. LEEDEN, nav. dj., 36.

³⁸ M. A. Ledeen tvrdi da su u spomenutom ugovoru od 5. srpnja 1920. iz Venecije dogovorene granice između Rijeke, Hrvatske i Slovenije, koje bi se uspostavile nakon osamostaljenja Hrvata i Slovenaca. Ledeen piše: "Osim toga, njime se pozivalo na stvaranje Republike Dalmacije, u kojoj bi na kraju bio održan i plebiscit, da se odluči hoće li ona biti samostalna ili dijelom Republike Hrvatske. Gradovi Zadar, Šibenik, Split, Trogir i Dubrovnik trebali su ostati 'trajno samostalni', na kraju tvoreći neku vrst labave federacije ili pomorskog saveza." LEEDEN, nav. dj., 37.

živi u inozemstvu, 4.) da tim novcem Dr Ivica Frank plaća i k nama šalje razne agente sa svrhom da medju nama razpire nezadovoljstvo i plemenske mržnje, što bi išlo u prilog našime neprijateljima.”³⁹

Već sljedeće godine pokrenut je u Zagrebu proces protiv Milana pl. Šufflaja, Ive Pilara i drugova radi veleizdaje. Optužnica ih je teretila za veze s Hrvatskim emigrantskim pokretom na čelu s Frankom za kojeg je režim istaknuo da se “predstavljao u inozemstvu pred inostranim vlastima kao zastupnik hrvatskog naroda, a naročito kao punomoćenik Stjepana Radića”.⁴⁰ Istaknuti povjesnik Šufflay bio je osobni prijatelj obitelji Frank i nije zaniijekao tu činjenicu, ali je porekao veze s Hrvatskim komitetom koji je ocijenio diplomatskom, a ne revolucionarnom organizacijom. Prvak Hrvatske republikanske seljačke stranke je opovrgnuo veze s Frankom. Nikada nije prihvatio priče da je bio sporazuman s Frankovim radom u inozemstvu. No, dio izvora i literature ipak upućuje na činjenice da ni Radić, bio u dodiru s Frankom ili ne, nije bio imun od potrage za stranim saveznicima, uključujući i Talijane.⁴¹ Poznato je diplomatsko djelovanje Ljudevita Kežmana, člana radićevske stranke, koji je 1919. uspostavio veze s hrvatskom emigracijom, ali i s talijanskim časnikom Finzijem radi internacionalizacije hrvatskog pitanja na mirovnoj konferenciji u Parizu.⁴² To je bilo vrijeme kada radićevska stranka nije priznavala Privremeno narodno predstavništvo u Beogradu i kada su se prikupljali potpisi za Memorandum mirovnoj konferenciji u Parizu što je vodilo prema potrazi za dobivanjem međunarodne potpore. Francuski izvori tvrde da je Radić u travnju 1919. dostavio hrvatske prosvjede predstavnicima talijanske vojske kako bi bili predani talijanskom izaslanstvu na Mirovnoj konferenciji.⁴³ Povjesničar Ivo J. Lederer piše da je Radić pisao Sydneyu Sonninu, tražeći talijansku pomoć protiv “srpske okupacije Hrvatske”.⁴⁴ Sličnu obavijest preuzeo je i američki obavještajac poručnik LeRoy King koji je slao izvješća iz Zagreba. Prema tom izvoru Radić je neposredno prije uhićenja u noći s 25. na 26. ožujak 1919. bio pod krivim imenom u Rijeci, te se uskoro trebao sastati s dva talijanska časnika u Bakru.⁴⁵ LeRoy King je sa zadržskom gledao na “italofilstvo” prvaka seljačkog pokreta jer je polazio od toga da je tada bilo preveliko nepovjerenje prema Italiji u hrvatskoj javnosti, a naveo je i Radićeve riječi jednom francuskom obavještajcu

³⁹ Mario JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine*, Zagreb 2006., 43. Autor se poziva na izjavu Ivana pl. Perčevića prema kojoj ni Stjepan pl. Sarkotić, vodeća osoba emigrantskog kruga u Austriji, nije cijenio Franka.

⁴⁰ *Zbornik građe za povijest radničkog pokreta i KPJ 1919-1920*, Historijski arhiv u Sisku, uredila Josipa Paver, Sisak 1970., 324-327. Za detaljniji historiografski opis seljačke pobune vidjeti: Ivo BANAC, *Nacionalno pitanje u Jugoslaviji*, Zagreb 1995.², 203-212.

⁴¹ Navedeno prema članku Ivice MIŠKULINA, “Župnik Juraj Tomac i vlasti Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca”, *Croatica Christiana Periodica*, br. 55, Zagreb 2005., 200.

⁴² Rudolf HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, 126. i Bosiljka JANJATOVIĆ, *Politički teror u Hrvatskoj 1918.-1935.*, Zagreb 2002., 191-219.

⁴³ O “nekim kontaktima” Radića s Talijanima vidjeti: Ivan MUŽIĆ, *Stjepan Radić u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Zagreb 1990., 4, 42.

⁴⁴ Zlatko MATIJEVIĆ, “Prilozi za političku biografiju dr. Ljudevita Kežmana: od ‘Memoranduma’ za Mirovnu konferenciju u Parizu do odlaska u Sjedinjene Američke Države (1919.-1922.)”, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3, Zagreb 2006., 763-765.

⁴⁵ M. KOVAČ, nav. dj., 178.

po kojemu iza poticanja nemira u Hrvatskoj stoje "agenti iz Beograda". U svibnju 1922. Radić je kao čelnik Hrvatske republikanske seljačke stranke osudio djelovanje hrvatske emigracije. Povezao je Hrvatski komitet s provokacijama beogradskog režima i optužio ih pred licem hrvatske javnosti da su "mađarski plaćenici".⁴⁶ Nadalje, Radić je utjecao na isključenje HSP-a iz Hrvatskog bloka uz objašnjenje da se vanjska politika mora voditi na miroljubiv način, čime je javno dao do znanja da raskida s radikalnim opcijama. Kasniji tijek pokazuje da se na razini javne politike, napose nakon osobnog posjeta središtima moći europske politike, Radić kretao prema sporazumu s Beogradom, što je bilo potpuno suprotno ciljevima hrvatske političke emigracije.⁴⁷ Nakon Radićeve smrti ponovno je ojačala HSS-ova akcija u inozemstvu uz pomoć agitacije Augusta Košutića i Jurja Krnjevića, pri čemu je prvi imao veze s talijanskom stranom i Pavelićem, što je ponovno bio pokazatelj utjecaja političkih okolnosti koje su međusobno približavale ili udaljavale ključne hrvatske političare.⁴⁸

Prema jednom razgovoru s vodećim mađarskim novinama iz 1929. možemo zaključiti da se Frank zapravo povukao iz aktivnoga političkog života već nakon mira u Rapallu (12. studenoga 1920.) i to tako da je raspustio Hrvatski komitet i stalno se nastanio u Budimpešti, gdje je do kraja života zarađivao kao vrtlar blizu gradskog groblja.⁴⁹ Taj je razgovor pokazao da se Frank zamorio od političkog rada u emigraciji i da je sve više s nostalgijom težio povratku u domovinu.

S druge strane, neki drugi izvori upućuju da je i nakon Hrvatskog komiteta ipak bio politički aktivan. Podsjetimo da je tijekom posljednje godine rada Sabora Frank izjavio da je pasivnost u politici jednaka smrti! Beogradsko Vreme izvijestilo je u studenome 1922. da je Hrvatski komitet sklopio tajnu konvenciju u Beču s talijanskim službenim predstavnikom.⁵⁰ Tijekom lipnja 1927. Frank je uputio povjerljivo pismo talijanskom poslaniku u Budimpešti Ercoleu Duriniju od Monze kojemu je pokušao ponovno privući pozornost prema hrvatskom pitanju, ističući da je u zadanim okolnostima "Italija jedini spas Hrvata" ("che l'Italia sia la sola salvezza dei Croati").⁵¹ Durini od Monze zapisao je, pak, za Franka da je "ozbiljan i pošten čovjek, kako to proizlazi

⁴⁶ Ivo J. LEDERER, *Yugoslavia at the Paris Peace Conference. A Study in Frontiermaking*, New Haven and London, Yale University Press, 1963., 170.

⁴⁷ Jerome JAREB, "LeRoy King's Reports from Croatia, March to May 1919", *Journal of Croatian Studies*, vol. I, New York 1960., 134. Izvješće prenosi, bez tumačenja, i Bogdan KRIZMAN, *Korespondencija Stjepana Radića*, knj. II, Zagreb 1973., 35.

⁴⁸ B. KRIZMAN, *Korespondencija...*, knj. II, 79.

⁴⁹ Suprotno tome, povjesničar Đorđe Đ. Stanković u knjizi *Nikola Pašić i Hrvati (1918-1923)*, Beograd 1995., uvjeren je u postojanje kontinuirane veze između Stjepana Radića i Ive Franka. Prema Stankoviću, na čelu je hrvatske emigracije bio Stjepan Sarkotić, čije naredbe "poslušno izvršava" Frank, a Radić s njima održava dodire. Ostaje nejasno zbog čega je Sarkotić u Beču (1925.) objavio pamflet "Radićevo izdajstvo" i zašto je Radić istovremeno govorio o ishlapljelim generalima koji kuju "kojekakve sulude planove" (I. Mužić, nav. dj., 327).

⁵⁰ Usp. James J. SADKOVICH, *Italian Support for Croatian Separatism 1927-1937*, Garland Publishing, New York-London 1987., 65-90.

⁵¹ Miklós DIÓSZEGHY, "Frank Ivo a híres horvát Frank-párt vezére kertész lett Budapesten", *Budapesti Hirlap*, 13. 4. 1929., 5.

iz provedenih obavijesti”.⁵² Početkom srpnja Frank je predao Memorandum u kojemu su iznesena načela o odnosima između Hrvata i Talijana. O tekstu Memoranduma već je pisano u historiografiji s najčešćom primjedbom da je riječ o dokumentu koji je uvod kasnijim Rimskim ugovorima.⁵³

Frankova promemoriya vremenski se i sadržajno podudarala s početkom inozemnog djelovanja Ante Pavelića, koji je 1927. iskoristio prigodu da kao član izaslanstva grada Zagreba na pariškom skupu europskih gradova usput posjeti Beč i tamošnji vodeći trolist hrvatske emigracije Sarkotić-Duić-Perčević. U sklopu te inozemne turneje posjetio je i Rim, gdje se sastao s Robertom Forgesom D’Avanzatijem, članom velikoga fašističkog vijeća, što je bila prigoda za razgovor o talijansko-hrvatskim odnosima i predaju memoranduma istog sadržaja kao i onoga koji je predao Frank talijanskom poslaniku u Budimpešti. Konačno, put u inozemstvo obuhvatio je i Budimpeštu, a boravak u mađarskoj prijestolnici Pavelić je iskoristio i za susret s Frankom.⁵⁴

Međutim, većina povjesničara drži da su se unatoč početnoj povezanosti, koja je imala svoje uporište u zajedničkoj pripadnosti pravaštvu i protujugoslavenstvu, Frank i Pavelić postupno razišli. Tomu u prilog govori činjenica da je nakon uspostave Ustaško-domobranskog pokreta za glavnoga Pavelićevog predstavnika u Mađarskoj izabran Gustav Perčec.⁵⁵ Međutim, dostupni podaci još uvijek ne pridonose pouzdanom rasvjetljavanju odnosa Frank-Pavelić. Kad govorimo o samim protagonistima, onda vidimo da prvi o tome ne ostavlja nikakav zapis, a drugi ipak donosi tri crtice koje razotkrivaju neke pojedinosti. Pavelić prvo iznosi podatak da je Frank otišao u emigraciju u dogovoru s već pokrenutim Hrvatskim komitetom.⁵⁶ Zaključak bi bio da je odlaskom saborskog zastupnika u inozemstvo emigraciji sastavljenoj gotovo isključivo od časnika pridodana politička komponenta, odnosno da je dolaskom istaknutog političara iz zemlje Hrvatski komitet izbjegao mogućnost da bude ustrojen kao vojna organizacija. Frank je bio onaj potreban političar s iskustvom koji je imao potrebne preduvjete – znanje jezika i poznanstva - za vođenje politike ispred međunarodne javnosti. Nadalje, Pavelić naglašava Frankov neuspjeh u daljnjem vođenju Hrvatskog komiteta i ističe da su časnici emigranti tražili dolazak nekog drugog, starijeg narodnog zastupnika iz domovine.⁵⁷ Na posljetku, Pavelić bilježi da je 1927. boravio u Budimpešti gdje je, uz posjet Horthyju i

⁵² “Izdaja Ive Franka: tajna konvencija zaključena između italijanskih i mađarskih fašista i hrvatske emigracije. Jedan sraman dokumenat”, *Vreme*, Beograd 29. novembra 1922, br. 340.

⁵³ Jere JAREB, “Šest dokumenata o prvom dodiru dra Ante Pavelića s talijanskom vladom 1927.”, *Hrvatska revija*, sv. 4, 1970., 1165-1175 i Bogdan KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb 1978., 10. Jarebov prijevod dokumenata s talijanskog jezika preuzeo je Mata RAJKOVIĆ u novinskom podlistku “Talijanski diplomatski arhiv: iza kulisa ‘Rimskih ugovora’” (2), *Vjesnik*, Zagreb, 4. rujna 1974.

⁵⁴ J. JAREB, nav. dj., 1169.

⁵⁵ J. JAREB, nav. dj., 1166.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Nada KISIĆ KOLANOVIĆ, *NDH i Italija. Političke veze i diplomatski odnosi*, Zagreb 2001., 26.

Gömbösu, došlo do susreta s Frankom koji je prošao u “prijateljskom” tonu.⁵⁸ Iz Pavelićeva pisanja stječe se dojam da je od početka postojala dobra veza između emigracije i domovinskih političara iz pravaških redova. Osim toga, na temelju Pavelićevih zapisa može se zaključiti da je unatoč unutarorganizacijskim previranjima zadržan korektan odnos između budućeg poglavnika i svih pripadnika nekad jedinstvenog Hrvatskog komiteta, uključujući i Franka.

Kako su ostali sudionici promatrali odnos Frank-Pavelić? Prema Branimiru Jeliću, jednom od vodećih hrvatskih političkih iseljenika, oštricu borbe od 1929. preuzimaju oni “koji su u inozemstvo stizali nakon proglašenja diktature kralja Aleksandra”, što pretpostavlja promjenu odnosa moći i mogući povod narušavanju ustaljenih odnosa.⁵⁹ No, Jelić tvrdi da su odnosi između starih i novih emigranata bili korektni, a možemo naglasiti da su upravo neki od starih emigranata razvili vrlo bliske odnose s pripadnicima pokreta (Perčević, Duić). Može se još u Jelića pročitati da je Frank održavao korektne odnose s Perčecom u vrijeme rada ustaškog logora u Janka-pusti, što potvrđuje tvrdnju o korektnim odnosima dviju skupina.⁶⁰ Povjesničar Krizman je istaknuo, na temelju prepričavanja izjava Stijepe Perića iz 1937., i navodno privatne razloge sukobljavanja u odnosima između Franka i Pavelića. Naime, Krizman donosi priču da je Frank jako zamjerio Paveliću zbog uvlačenja Eugena Dide Kvaternika u organizaciju marseillskog atentata.⁶¹ Podsjetimo da je Kvaternik mlađi odlukom francuskog suda u Aix en Provenceu osuđen na smrtu kaznu. Uz to, prema istome izvoru, Frank “nije nikada odobravao onakav rad Dr. Pavelića.” Ova tvrdnja ne pomaže nam u odgonetavanju odnosa jer je previše neodređena. Može se pretpostaviti da je riječ o odbijanju primjene radikalnih metoda poput atentata.

Konačno, i spomenuti Eugen Dido Kvaternik potkrijepio je rodbinsku povezanost s Ivom Frankom, koji mu je bio ujak. Kvaternik je zapisao: “Ivice se dobro sjećam. Bio mi je od svih mojih rođaka najbliži. Krasan čovjek, vanrednih karakternih i umnih vrlina. U mladosti je bio buntovan, kasnije miran i staložen, ali potencijalno uvijek revolucionarac. Od njega znadem mnoge stvari iz naše politike, napose 1918. Posljednji puta vidio sam ga 1929. u Budimpešti. Živio je od prihoda svojeg cvjećarstva, kojeg je uzgajao kraj glavnog groblja u Budimpešti. God. 1934. pisao mi je u Italiju, da preselim njemu, jer da fašizam nije za Hrvate!”⁶² Posljednja rečenica iz Kvaternikova zapisa mogla bi uputiti na Frankovo napuštanje savezništva s Talijanima. U skladu s time treba pridodati i da s talijanske strane više nije bilo zanimanja za Franka nakon uvođenja

⁵⁸ Ante PAVELIĆ, *Doživljaji II*, 37. U gornjem dijelu ovoga teksta vidjeli smo da Aglaja Frank piše da je njezin suprug otišao u emigraciju “na poziv” krugova koji su se zalagali za restauraciju Habsburške Monarhije.

⁵⁹ Isto, 37 i 39. Pavelić piše: “Medjutim su stizale viesti iz Beča, da se dr. Ivo Frank nije uspio koristno povezati s izbjeglim hrvatskim častnicima, pa je uslied toga rad zapinjao i nije se moglo računati s ozbiljnim uspjesima.”

⁶⁰ Isto, 144.

⁶¹ *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, prir. dr. Jere Jareb, Cleveland 1982., 205.

⁶² Željko KRUŠELJ, *U žrvnju državnog terora i ustaškog terorizma. Politička zbivanja u koprivničkoj Podravini od objave šestosiječanjske diktature do sloma Kraljevine Jugoslavije*, Koprivnica 2001., 20.

šestosiječanjske diktature. Fašisti su se od 1929. okrenuli Paveliću i HSS-ovim političarima. S obzirom na to da za vrijeme NDH nije bilo istaknutijeg pisanja o Franku može se zaključiti da, parafrazirajući rječnik službenog povjesničara ustaškog pokreta Mije Bzika, on nije bio članom "ustaške obitelji".

Za razdoblje 1930-ih godina glavni je izvor za proučavanje političkih koncepcija Ive Franka jedino brošura *Hrvati i revizija*.⁶³ Prije toga kao uvertiru toj tiskovini treba spomenuti jedno izvješće Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu iz 1932. godine. U njemu stoji: "Ovih dana sastali su se u Budim Pešti dr. Frank Ivo, poznati vođa frankovaca, Bajza Jozef, univerz. profesor u B. Pešti i dr. Krstić Aleksandar univerz. profesor u Pečuju, i osnovali odbor za propagandu 'Slobodne Hrvatske' koja će se vršiti u inostranstvu i u našoj državi putem tendenciozne literature. Sve brošure i letke I t.d. koje će izdati pomenuti odbor pored toga što će biti ubacivane u našu zemlju, bit će prevodjene i na strane jezike i kao brošure koje su pisali Hrvatski emigranti, rasturaće ih po inostranstvu organi mađarske 'revizionističke lige', a u našoj zemlji pristalice Frankovaca."⁶⁴ Brošura je otisnuta 1933. u Budimpešti i to na mađarskom (*A revízió és a Horvátság*) i njemačkom (*Die Kroaten und die Revision*) jeziku. Izdavač je bila Udruga erdeljskih muževa, koja je organizirala 13. travnja 1933. Frankovo predavanje pod istim nazivom. Riječ je o udruzi koja je zagovarala reviziju dijela međunarodnih granica, što je bilo povezano s mađarskim gubitkom teritorija nakon Prvoga svjetskog rata po odredbama Trianonskog ugovora. Pojavu Frankove brošure zabilježio je i Odeljak za državnu zaštitu Kraljevske banske uprave savske banovine, koji je sustavno pratio djelovanja svih protivnika jugoslavenske Monarhije.⁶⁵ Prema izvješću Odeljka za državnu zaštitu Frank je "pledirao za osnivanje slobodne Hrvatske". Treba napomenuti da u brošuri Frank ističe, uz pravoslavni panslavizam, i pangermansku opasnost za sve narode Podunavlja. Talijansku stranu gotovo ne spominje, osim u tvrdnji da su Italija i Engleska angažirani u problemu revizije odnosa, što uopće dovodi do zaključka da je vrlo moguća promjena odnosa na europskoj političkoj karti. Iz Frankove brošure vidljivo je da on u ideološkom i geopolitičkom smislu promišlja okupljanje podunavskih zemalja oko krune sv. Stjepana, ne izbjegavajući zaključiti da je konačni cilj hrvatskog pitanja ujedinjenje Dalmacije, Bosne i Hrvatske-Slavonije u jednu nezavisnu, slobodnu Hrvatsku. Drugim riječima, Frank vjeruje u reviziju europskog poretka i slom jugoslavenske države, upućuje hrvatsku politiku na uske veze s Mađarskom te ističe hrvatsko pravo na državno samoodređenje.⁶⁶ Na neki način, to je politička koncepcija koja se kontinuirano nastavlja na pravaško-frankovački program iz doba kasne Austro-Ugarske uz određene prilagodbe političkim okolnostima.

⁶³ B. KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, 297.

⁶⁴ Eugen Dido Kvaternik, *Sjećanja i zapazanja 1925-1945*, ur. Jere Jareb, Zagreb 1995., 267.

⁶⁵ U Mađarskoj dolazi 1932. na položaj predsjednika vlade general Gyula Gömbös, koji je prema Dušanu Bajagiću, još za vrijeme Austro-Ugarske, tijekom vojne službe u Zagrebu, uspostavio dobre odnose s I. Frankom, a nakon Prvoga svjetskog rata podupirao je njegove emigrantske aktivnosti. Vidi: D. BAJAGIĆ, "Mađarska štampa o ubistvu kralja Aleksandra I Karađorđevića", *Tokovi istorije*, br. 3-4, Beograd 2005., 12.

⁶⁶ Hrvatski državni arhiv, grupa VIII., Inv. br. 180. (Zagreb, 6. juna 1932.).

Smrt Ive Franka zabilježio je u domovini poznati pravaš Stipe pl. Vučetić. Obojica su nekada na istoj strani sjedili u hrvatskom Saboru. U nekrologu objavljenom u *Hrvatskom narodu* osvrnuo se na ulogu obitelji Frank u javnome životu.⁶⁷ Iznio je gledište da su Frankovi sinovi bili bez očeve genijalnosti, ali da su obojica do kraja života išli njegovim stopama. Gledajući na pokojnikov životni opus, Vučetić ga je opisao kao “pravog barjaktara prave hrvatske misli”, što je bila najpovoljnija ocjena za jednog pravaškog političara koja je otklonila mnogobrojne diskreditirajuće i podrugljive ocjene o “izdajničkoj” ulozi obitelji Frank u političkom životu.

Ivo Frank bio je nepobitno političar koji je želio ostvariti ciljeve bez bilo kakvog savezništva u jugoslavenskom okviru. U skladu s pravaškim programom predvidio je nepovoljne strane stvaranja jugoslavenske države još za vrijeme Austro-Ugarske. U tom je razdoblju dosljedno zagovarao rješavanje hrvatskog pitanja u sklopu Dvojne Monarhije. Zbog poraza njegovih političkih koncepcija morao je platiti osobni danak. Pod pritiscima novih vlasti, koje su ga odmah uklonile iz javnog života, odlučio je nakon prevratničke 1918. potražiti izlaz u emigraciji i ponovno iznova oživjeti svoju političku djelatnost. To je bio gotovo jedini mogući put za političara koji se želio načelno držati svojega programa, političara koji nije htio ulaziti u kompromise s novim režimom – za razliku od nekih drugih pravaša - nego je smisao djelovanja pronašao u otvorenom rušenju odnosa s Beogradom, držeći da srbijanska strana nije spremna izaći u susret hrvatskim interesima. Njegove akcije, napose one koje su se odnosile na pregovaranja s predstavnicima mađarske i talijanske države do danas su predmet historiografskog spora jer polaze od činjenice da je svaki sporazum s predstavnicima drugih naroda, napose onih s autoritarnim režimima, bio utemeljen na načelu protusluga po kojemu se u ovome slučaju za potporu okrnjenoj samostalnosti Hrvatske nudi zauzvrat zadovoljavanje političkih, vojnih i gospodarskih probitaka prijetvornih saveznika te da je takav izbor istovremeno mogao voditi jedino prema podčinjavanju jačoj strani i prihvaćanju protudemokratskog poretka. Kritičari ponekad zanemaruju činjenicu da su se svi važniji politički protagonisti toga vremena uključivali u pregovaranja s predstavnicima relevantnih stranih država, što je bio stvarni pokazatelj podređenosti hrvatskog položaja i potrebe neizbježne diplomatske borbe u kojoj su sastavni predmet razgovora redovito bila osjetljiva pitanja o razini suvereniteta i opsegu granica. Isto tako, pitanje nedvosmislenog određivanja prema demokratskom uređenju bilo je otežano dubokom krizom takva političkog sustava i potporom pojedinim autoritarnim režimima. Na toj razini hrvatska politika pokazala je sve boljke podređenosti u pridobavanju odgovarajuće međunarodne potpore. U Frankovu slučaju ostaje zabilježno da je ostao do kraja života vjeran ideji ostvarivanja hrvatske državnosti i da je za tu ideju poduzimao mnogobrojne korake, često kontroverzne, što je ponovno na neki način razumljivo ako se uzme u obzir da je djelovao u inozemstvu.

⁶⁷ HDA, Okružni inspektorat Osijek, spis br. 1761/1933., Pov-II-D-Z-broj-28251/1933 s nadnevkom 3. listopada 1933. Predmet: Revizija i Hrvatska predavanje dr. Franka u Pešti.

SUMMARY

CONTRIBUTIONS FOR A POLITICAL BIOGRAPHY OF IVO
FRANK AND EVOLUTION OF THE PARTY OF RIGHT'S
IDEOLOGY

The Frank family played a very prominent role in Croatian political history. The most important figure among them was Josip Frank, one of the Party of Right's leaders whose name became a synonym for political radicalism. His son, Ivo Frank, followed father's political path. Until 1918, Ivo Frank supported a solution of the Croatian question within the framework of Austria-Hungary, believing that the specific national interests of Croats and other national communities within that historical union would best be solved under the Habsburg dynasty. From the beginning he was an ardent opponent of the Yugoslav national ideology and of any connections with Serbian politicians. That view was based on an assessment that it was impossible to establish any kind of Croat-Serbian political alliance due to interwoven interests and the aims of two very different national ideas. The dissolution of the Habsburg Monarchy gave rise to an evolution of the Party of Right's ideology. After the First World War, Ivo Frank emigrated to Budapest because the new Yugoslav government tried to eliminate him from public life by repressive measures. Despite his parliamentary immunity, he was arrested and soon lost the right to continue his law practice. During the first phase of his emigration he contacted Gabrielle D'Annunzio in Rijeka/Fiume, kept in touch with the representatives of the so-called malcontent peoples under the new Monarchy headed by Karagjorgjević dynasty (Slovenes, Moslems, Kosovars, Montenegrins, and Hungarians in Vojvodina region), and participated in the formation of a paramilitary Croat legion along the Yugoslav-Hungarian border. Nevertheless, he did not succeed in organizing a strong group of Croat émigrés living in different parts of former Austria-Hungary, which might have gathered all who were not content with the situation in the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. Hence, he left the émigré leadership in the late 1920s, but he did not retire. He continued to lean on contacts with officials in the Hungarian and Italian governments. The causes of Frank's failure lay in the domination of Stjepan Radić's peasant movement of the internal political scene, international relations, internal disputes among Croat émigrés, and the appearance of a new émigré group under Ante Pavelić's authoritarian guidance. An analysis of the later period of Frank's political life could lead one to conclude that he inclined to some sort of revival of the Danubian Monarchy in order to achieve a certain degree of independence for the Croatian state and create more effective government in the zone between German and Russian influences.

Key words: Party of (Croatian State) Right, Austria-Hungary, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, political emigration